

EDUSKUNNAN SIVISTYSVALIOKUNTA

Asiantuntijalausunto 19.2.2020

KAA 4/2019 vp Lasten ja nuorten syrjäytymiseen johtaviin ongelmiin puuttuminen alakouluissa

LASTEN JA NUORTEN SYRJÄYTYMISEN ONGELMAT JA KOULU

Kansalaisaloitteen allekirjoittajat esittävät, että ”...olisi saatettava voimaan laki, joka velvoittaa saamaan jokaiseen maamme alakouluun terapeutisia valmiuksia omaavan aikuisen. Kyseinen henkilö pystyisi eheyttävään ja parantavaan lastensuojelutyöhön. Hän kykenisi omalla elämäntaitojen valmentavalla ohjauksellaan ennalta ehkäisemään muun muassa koulukiusaamista ja muita turvallista koulunkäyntiä haittaavia ongelmia, sekä parantamaan kaikkien oppilaiden oppimisympäristöä”.

Kansalaisaloitteen perusteluissa esitetään, että keravalaisessa alakoulussa toteutettiin kevätlukukaudella 2018 kokeilu, jossa tämänkaltaisella toimintatavalla saavutettiin positiivisia tuloksia niin oppilaiden kuin koulun henkilökunnankin näkökulmasta.

Esitän seuraavassa kunnioittavasti pyydetyn asiantuntijalausunnon kansalaisaloitteesta KAA 4/2019 vp Lasten ja nuorten syrjäytymiseen johtaviin ongelmiin puuttuminen alakouluissa:

Suomalainen kouluopetus on kansainvälisessä mittakaavassa maailman parhaimpien joukossa. Kouluissa tehdään hyvää työtä, kun katsotaan Suomen perusopetuksen kokonaisuutta. Suomen opettajat ovat hyvin koulutettuja ja työhönsä sitoutuneita. Merkittävää on myös, että käytännössä koko ikäluokka osallistuu koulutyöhön nimenomaan kouluissa.

Valtakunnalliset kohorttitutkimukset kertovat myönteisestä kehityksestä – siitä, että suomalaisilla lapsilla menee yleisesti ottaen elämässä hyvin ja heidän hyvinvointinsa on turvattu. Ongelmana on kuitenkin tuotu esille, että vaikka pääosalla lapsista ja perheistä menee hyvin, syrjäytyminen ja huono-osaisuus kasautuvat joillekin lapsiryhmille ja perheille ja pahimmillaan syrjäytyminen on luonteeltaan sukupolvelta toiselle periytyvää.¹ Tuoreimpien kouluterveyskyselyn tulosten perusteella 18 % 8. ja 9. luokkalaisista kärsii

¹ Niemelä M, Kallunki H, Jokinen J, Räsänen S, Ala-Aho B, Hakko H, Ristikari T and Solantausta T (2019) Collective Impact on prevention: Let's Talk About Children Service Model and decrease in referrals to child protection services. *Front. Psychiatry* 10:64. doi: 10.3389/fpsy.2019.0006

masennusoireista ja heistä noin 80 % raportoi saavansa tukea ja apua koulun aikuisilta mielialaan liittyviin asioihin.² Palvelujärjestelmämme kykyä vastata lasten ja nuorten mielenterveyden ongelmiin erityisesti perustasolla, lasten ja nuorten eri kasvuympäristöissä tuleekin kehittää määrätietoisesti.

Koulumaailman muutoksesta

Yhteiskunnan muuttuminen yhä kompleksisemmaksi ja monimutkaisemmaksi on tuonut mukanaan tekijöitä, jotka vaikuttavat lasten ja perheiden hyvinvointiin. Maailmasta on tullut entistä monimuotoisempi, sen ilmiöistä keskinäisriippuvaisempia ja muutoksista nopeatempoisempia. Koulu on kuitenkin edelleen lasten maailmassa keskeinen toimija.

Nykyään puhutaan paljon palvelujärjestelmän systeemisestä muutoksesta, jolla korostetaan sitä, että koulu ja varhaiskasvatus eivät muodosta muusta yhteiskunnasta ja palvelujärjestelmästä erillistä saareketta. Sen sijaan niistä on tullut systeemin osakokonaisuuksia, joiden toiminnalla on heijastusvaikutuksia palvelujärjestelmän muiden osien – esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvet – toimintaan ja toiminnan edellytyksiin.

Yhteiskunnan ilmiöt eivät enää ole lokeroitavissa jonkin tietyn palvelujärjestelmän osan sisälle, vaan leimallista on, että yhteiskunnalliset ilmiöt – ja varsinkin niin sanotut pirulliset ongelmat – koskevat useita palvelujärjestelmän toimijoita. Sosiaalinen syrjäytyminen on yksi mainitun kaltainen pirullinen ongelma.

Viimeaikaisessa lapsia ja perheitä koskevassa tutkimuksessa on nostettu esille näkemys, jossa lasten turvallinen kasvuympäristö syntyy monen toimijan yhteisen tekemisen tuloksena. Yhteisövaikuttamista parhaillaan on, että eri toimijat toimivat yhteistyössä lapsen parhaaksi. Tästä on olemassa lupaavia esimerkkejä niin maailmalta (ns. Islannin malli) ja Suomesta (Icehearts ry:n toiminta). Näissä kaikissa lupaavissa käytännöissä on olennaisena näkökulmana se, että lapset nähdään aitoina toiminnan subjekteina. Lapsia ei siis nähdä pelkästään objekteina, joiden hyvinvointia määritellään ulkokohtaisesti ja ilman lapsia.

Myös kouluissa tulisi vahvistaa näkökulmaa, joka nostaisi esille kouluyhteisön kyvykkyyden muodostaa yhteistä näkemystä oppilaiden hyvinvoinnista. Tutkimuksessa puhutaan toimijoiden yhteisestä *sensemaking*-ilmiöstä, jolla viitataan siihen, miten merkityksellistä nimenomaan kouluissa on luoda uusia tiloja henkilökunnan keskinäiseen yhteisen tietoisuuden nostamiseen ja yhteisten tulkintojen löytämiseen lasten hyvinvointiin liittyvistä kysymyksistä. Tästä näkökulmasta lausunnon kohteena olevaa Keravalla toteutettua alakoulun kokeilua voi pitää aidosti mielenkiintoisena yrityksenä tuoda uutta ymmärrystä koulun seinien sisälle lasten hyvinvointiin ja pärjäämiseen liittyvistä

² Kouluterveyskysely, 2019, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia>

kysymyksistä. Keravan kokeilupilotti on toisestakin syystä kiinnostava. Siinä on nimittäin merkittävällä tavalla tuotu koulun seinien sisälle ajattelutapa, jossa prevention keinoin yritetään aidosti välttää hyvinvointiongelmien syntymistä – ja kalliiden sosiaali- ja terveydenhuollon korjaavien palvelujen käyttöä.

Näkökulmia lausunnon kohteena olevaan kansalaisaloitteeseen:

1. On tärkeitä, että koulujen oppimisympäristöjen kehittämiseen kiinnitetään kasvavassa määrin huomiota ja kouluja kannustetaan tässä kehitystyössä **toisin tekemisen tapojen hyödyntämiseen**. Tällainen oppimisympäristön uudistaminen edellyttää uudenlaista kehittämiskulttuuria, jonka muotoutuminen vie aikansa eikä synny ongelmia. Tällaiseen on törmätty muun muassa yli 20 vuoden aikana, kun alakoulujen kanssa on toteutettu yhdessä ns. Icehearts-toimintaa mainitun nimisen yhdistyksen puitteissa.³ Toisin tekemisen tapoihin sisältyy se, että paikallisesti ymmärrettäisiin se, että paikallisessa palvelujärjestelmässä eri toimialat alkavat tehdä jatkossa enemmän ja systemaattisemmin yhteistyötä asiakas- ja potilasnäkökulmaa korostavalla tavalla. Esimerkiksi Turun kaupungissa on saatu lupaavia tuloksia lasten ja nuorisopsykiatrian henkilöstön sijoittamisesta perusterveydenhuoltoon ja kouluihin.⁴
2. **Koulujen työmenetelmiä pitäisi uudistaa yhteisövaikuttamisen (Collective Impact) periaatteiden suuntaan**, mistä on maailmalla saatu viime vuosina erittäin lupaavia kokemuksia. Esimerkiksi Suomessa on tällä hetkellä opetus- ja kulttuuriministeriön johtamana käynnissä kehitystyö alun perin niin sanotun Islannin mallin konvertoimiseksi ”Suomen malliksi”, jossa koulupäivän yhteydessä/jälkeen olevalla harrastustoiminnalla on keskeinen rooli. Tämän ajattelutavan vahvistuminen edellyttää, että yhteisövaikuttamisen periaatteet tuodaan vahvasti mukaan koulujen henkilöstön täydennyskoulutukseen ja että tämä otetaan huomioon Opetushallituksen resurssipainotuksissa koskien varhaiskasvatuksen henkilöstön ja koulujen opettajien täydennyskoulutusta.
3. **Kouluissa tulisi ottaa ennakoluulottomasti käyttöön erilaisia tutkimusnäyttöön perustuvia interventioita ja työmenetelmiä**, joilla voidaan merkittävällä tavalla vahvistaa lasten hyvinvointia ja rakentaa lapsille entistä turvallisempia

³ Pätäri T, Ylikännö M, Virtanen P, Rousu S, Kurttila T (2018) *Tahto tehdä toisin. Uusia toimintatapoja lastensuojeluun*. Tallinna, Tietosanoma; ks. myös www.icehearts.fi.

⁴ Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö sr. esimerkiksi myönsi vuoden 2019 Jakkara-palkinnon Turun kaupungin koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ja Turun yliopistollisen keskussairaalan nuorisopsykiatrian toimintamallille, jonka avulla nuoret saavat kouluissa apua mielenterveyden pulmiin.

kasvu ympäristöjä.⁵ Tällaisten työmenetelmien käyttöönotto edellyttää kouluissa henkilöstön täydennyskoulutusta ja menetelmiä koskevaa pilotointia.

4. **Kansalaisaloitteen kaltaisia kokeiluhankkeita on myös tarkoituksenmukaista tukea.** Käytännössä tämä voisi tarkoittaa sitä, että Keravalla kokeiltua pilottia laajennetaan ja sen kaltaista toimintaa ”testataan edelleen” joillakin muilla paikkakunnilla opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokan kehittämisrahoituksella esimerkiksi kahden vuoden ajan. Tällaiseen kokeiluun on tarkoituksenmukaista liittää pätevä tilivelvollisuusarviointi (ennen/aikana/jälkeen), jolla saataisiin luotettava arviointi kokeilutoiminnan onnistumisesta. Kokeilun tulosten selvittyä voidaan sittemmin arvioida kokeilun merkitystä ja sitä mahdollisuutta, että tämäntyyppisestä kokeilutoiminnasta säädetään juridisesti.

Kunnioittavasti

Petri Virtanen

Valtiotieteiden tohtori, dosentti

Toimitusjohtaja, Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö sr.

Hallintotieteen professori, Vaasan yliopisto

⁵ Esimerkiksi Lapset puheeksi –työmenetelmä, ks. Let’s talk about children – helping ALL children flourish | Tiina Ristikari | TEDxOulu (<https://www.youtube.com/watch?v=pftOllxL4MM&feature=youtu.be>); Muista tutkimusnäyttöön perustuvista työmenetelmistä ks. Esim. Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö sr:n Kasvun tuki –portaali (kasvuntuki.fi).